

Ірина Милосердна
кандидат політичних наук, доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»

ДИЛЕМА БЕЗПЕКИ В СУЧАСНОМУ СВІТОВОМУ ПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ

На протязі всього історичного шляху перед людством поставали різні виклики, що спонукали до переосмислення стану та впровадження змін в життя. Зміни, які буди спрямовані, перш за все, на забезпечення безпеки кожному громадянину в державі, кожній державі у світовій спільноті. Система міжнародних відносин та світовий порядок після Другої світової війни перестали були євроцентристськими, вони стали глобальними, загальносвітовими, в них з'являються ідеологізованість та фактор залякування, який змушує бути ще більш пильними – ядерна зброя. Все більша необхідність виникає у формуванні ефективної системи міжнародної безпеки, яка б сприяла забезпеченню життєдіяльності та взаємодії держав, їх регіональних об'єднань та світового співтовариства в цілому, а також захищеність їх життєво важливих інтересів від різних загроз, які виникають. Крім цього мова йде про розроблення та впровадження системи заходів, які спрямовані на зниження рівня міждержавних конфліктів та забезпечення військово-стратегічної стабільності в світі, а також розширення співробітництва між різними державами та націями задля протидії загальним загрозам: війнам різних рівнів, етнополітичних конфліктів на державному та регіональному рівнях, міжнародному тероризму, епідеміологічним загрозам та ін.

В цілому вивчення проблеми дилеми безпеки міжнародних відносин та питаннями щодо підвищення якості національної безпеки було започатковано ще такими філософами, як Е. Кант, Ж.-Ж. Руссо, К. Маркс, М. Вебер та іншими, а більш детальне їх дослідження здійснювалося представниками різних шкіл міжнародних відносин: Е. Хаас, Г. Моргентау, Р. Кеохейн, Б. Бузан та інші.

Слід зазначити, що від початку застосування поняття «дилеми безпеки» використовувалось в теорії міжнародних відносин для пояснення несприятливих альтернатив, які пов'язані із забезпеченням безпеки конкуруючих держав в умовах Холодної війни. Термін «дилема безпеки» вперше використав Дж. Герц у своїй праці «Політичний реалізм та політичний ідеалізм», де його розумів як питання, яке лежить в основі соціального життя «вбити або загинути». В свою чергу Г. Баттерфільда цей феномен розглядав як нездатність однієї групи осіб, які приймають рішення, вступити в контрзалякування, це є «непереборна дилема».

Британські дослідники К. Бут та Н. Вейлер зазначають, що з урахуванням досвіду теоретиків та практиків міжнародної політики можна виокремити три пріоритетні напрямки розуміння дилеми безпеки: фаталістський (fatalist), який полягає в тому, що конкуренція в сфері безпеки ніколи не може уникнути в міжнародній політиці. Людська природа та стан міжнародної анархії визначають, що люди будуть жити в конфліктному світі; посередницький (mitigator), який передбачає, що конкуренція в сфері безпеки може бути на певний час покращена або послаблена, але ніколи не можна уникнути. Тут представлення про режими та суспільства це ключі, які притупляють найгірші риси анархії та трансцендетний (transcender) визначає, що людське суспільство є власноконституційним, а не визначеним. Люди володіють авторитетом як окремі особи та групи й тому людське суспільство може прагнути стати тим, чим воно обирає бути, але успадковані структурні обмеження завжди будуть міцними. Глобальна світова спільнота та довіра в принципі можливі навіть якщо на практиці воно виглядає неймовірним (2).

Аналізуючи дилему безпеки в умовах світового порядку можна визначити, що вона певною мірою пояснює поведінку держав через самопоміч, яку використовує задля безпеки та процвітання в анархічній міжнародній системі. Але слід розуміти, що в умовах відсутності або неефективної діяльності органів, які здійснюють контроль щодо контролю дотримання норм міжнародного права, може виникнути ситуація, коли держава намагається

присвоїти більше влади та таким чином підвищити рівень своєї безпеки. Фактично ми можемо говорити про виникнення дилеми безпеки пов'язано з тим, що держава сприймає міри захисту іншої держави як загрозу власній безпеці та реагує відповідним чином. Отже дилема безпеки це як відносини «дія-протидія» між державами або групами держав, які витрачають значні зусилля та фінансування на оборону, а в умовах зростання ролі інформаційно-кібернетичних технологій, на кібербезпеку, але не відбувається підвищення власної безпеки, а навпаки можливе її зниження. Сьогодні ми спостерігаємо як швидко відбуваються регіональні та глобальні трансформації, але ступінь захищеності фактично залишається на тому ж рівні або ж навіть знижується через терористичні загрози, кібератаки та ін.

Слід відзначити, що теоретиками були здійсненні спроби щодо визначення основних засад, рис дилеми безпеки. Так, на Дж. Герц виокремив шість аспектів дилеми безпеки: остаточною джерелом дилеми безпеки є анархія – відсутність «вищої єдності»; безпосередньою причиною дилеми безпеки є невизначеність та побоювання держав щодо наміру один одному завдати шкоди під час анархії; державний засіб самопомоги намагаючись вирватися з дилеми безпеки та акумулювати більше та більше енергії – генерує цикл конкуренції потужності; спроба держави вирватися з дилеми безпеки через акумулювання більше та більше енергії може не підвищити їх безпеку взагалі, стати згубним або навіть трагічним; дилема безпеки може викликати війну, але вона не є причиною всіх війн; динаміка дилеми безпеки це самопосилення «порочного кола» (3).

В свою чергу П. Рое при дослідженні дилеми безпеки виокремив такі її характерні риси: нерозрізненість намірів нападу або захисту сторін, схильність учасників конфлікту допускати найгірший сценарій розвитку подій, зменшення невизначеності конфліктної ситуації перевагами раптових наступальних дій, допущення найгіршого сценарію розвитку подій провокує динаміку акцій та реакцій, непередбачувані наслідки дій щодо забезпечення безпеки учасників конфлікту (4).

В сучасних умовах, з виникненням нових загроз стало очевидним неможливість держав самотійно їх вирішувати, розраховуючи лише на власні зусилля, що, в свою чергу, сприяє укладанню міждержавних мирних угод, які передбачають моніторинг взаємних дій, санкції міжнародної спільноти у випадках їх порушення. Все це свідчить про створення системи колективної безпеки. Також для світового порядку та міжнародної безпеки був визначений основний принцип рішення дилеми безпеки: побудова відносин партнерства та інститутів співпраці для досягнення загальних інтересів та вирішення глобальних проблем людства.

Але слід зазначити, що сучасний світовий розвиток, який на думку Е. Шенга та С. Генга й так характеризується зміною своєї траєкторії постає перед основними загрозами дилеми безпеки: небезпека нової гонки озброєння, небезпека світу багатьох ядерних держав, небезпека тероризму.

Список використаних джерел:

1. Butterfield H. History and human relations. Collins St. James Place, London. 1951. 254 p.
2. Booth Ken, Wheeler Nicholas Rethinking the Security Dilemma. *Security Studies*. 2008. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/185305287.pdf>
3. Herz J. H. Political Realism and Political Idealism. C.: University of Chicago Press, 1951. 275 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/political-realism-and-political-idealism-by-john-h-herz-chicago-university-of-chicago-press-1951-pp-xii-276-375/79FBF7D3CD6CDEF6CEBE06B18A1BABF3>
4. Roe Paul Actors' Responsibility in 'Tight', 'Regular' or 'Loose' Security Dilemmas. *Security Dialogue*. Vol. 32, No. 1 (MARCH 2001), pp. 103-116. URL: <https://www.jstor.org/stable/26298037>
5. Sheng Andrew, Geng Xiao The Ukraine War Is Reshaping Development. *Project Syndicate. The World's opinion page*. Mar 25, 2022. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/ukraine-war-will-spur-a-new-approach-to-development-by-andrew-sheng-and-xiao-geng-2022-03?barrier=accesspaylog>